

בעין חינוכית מספר 35, ז' בטבת תשס"ח

שקופים

הרב ליאור אנגלמן, ר"מ בישיבת עטרת כוהנים

רקע: בשנים האחרונות מקדישים רבים את השבוע בו חל 'עשרה בטבת' לחשבון נפש ביחס למצבנו החברתי. זאת תוך מודעות והבנה שכדי להיות ראויים לגאולה שלמה עלינו לתקן (גם) את העוולות החברתיות הקיימות מסביבנו. מבט זה יונק מהבנת סיבת החורבן, בבחינת דברי הנביא הקשים;

אִיכָה הִיְתָה לְזוֹנָה קְרִיָּה נְאֻמָּנָה מְלֹאֲתֵי מְשֻׁפֵּט צָדֵק יִלִּין בָּהּ וְעֵתָה מְרַצְחִים. כִּסְפֶּךָ הִיָּה לְסִיגִים סְבֹאֶךָ מְהוּל בְּמַיִם. שְׂרִיף סוֹרְרִים וְחֻבְרֵי גְנָבִים כָּלוּ אֶהָב שְׁחָד וְרֹדֵף שְׁלֹמֹנִים. יְתוּם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא יָבֹא אֲלֵיהֶם. זאת גם מתוך הבנה עמוקה של המתחייב מאתנו כדי לתקן את העוולות ולזכות לישועה, בבחינת ציון בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצַדִּיקָה.²

כמעט שלא הבחנתי בה, באותה אישה. היה זה יום שישי, השעה שלוש אחר-הצהריים בקירוב. בדרכי הביתה נכנסתי אל אחת מרשתות המזון לקנות מצרכים אחדים שחסרו לנו לכבודה של שבת. המקום הומה אדם, נחפזים למלא עגלתם מן השפע הגדול, אצים רצים, ממהרים. שעון החול אוזל, החמה שמה פעמיה מערבה ועוד מעט קט השבת תאיר פניה. תורים ארוכים השתרכו לעבר הקופות. ההמתנה ממושכת, מייגעת. עומדים בחוסר מעש. בימות החול מנוחה היא דבר מעייף...

אני מניח כי כל אותה שעה שבה עמדתי עטוף מחשבות סתמיות, אף היא הייתה שם. מן הסתם הייתה שם גם אתמול, גם שלשום. אולי הייתה שם בכל אותן פעמים בהן ערכתני כאן קניות. תחילה לא הבחנתי בה כלל. היא נמנית על הזן הזה של הבריות שאין העין שולטת בהם, לא כל שכן כאשר העין מוקפת מדפים מלאים על גדותיהם במיני פיתוי ומתיקה. במה השתנתה הפעם הזאת שבה נפקחו עיניי וראיתי? נעים היה לי לומר כי כוחי עמד לי להסיר את הלוט מעיניי, אך לא כך היה הדבר. דומה כי זכיתי להבחין בה רק לאחר שראיתי כי האדם שעמד לפני לא השגיח בה כלל ועיקר. הוא התעלם, אותו האיש, פשוט התעלם, לא עלה על דעתו לשלוח לעברה אף לא מילה קטנה של הכרת תודה, ואולי כלל לא שת לבו לכך שידיה טיפלו ביעילות בשפע המצרכים, אורזת, קושרת ולבסוף מניחה בסדר מופתי בעגלה. והיא... ראיתי בפניה, היא לא ציפתה שיודה לה ולא כאבה את שתיקתו, סוף סוף היא ממלאת את תפקידה...

כמעט השלימה האורזת מלאכתה, אך חפיסת הקמח, שקרע נפער בשוליה, התפזרה לכל עבר, ונתנה סימניה במוצרים שזה עתה ארזה. "סליחה אדוני", היא אמרה, מבטח מבויש, כאילו בה תלויה האשמה, והחלה לנקות את הקמח בכל כוחה. משהו במילה "אדוני" שיצאה מפיה הרעיד את לבי. זו הפעם הראשונה בה שמעתי את המילה הזו מפיה של אישה שהתכוונה למשמעותה הפשוטה, "אדוני". ביקשתי לסייע במלאכתה, אך היא סירבה, ובחלוף כמה רגעים שאריות הקמח נמוגו והאישה מיהרה להביא שקית אחרת מן המדף. משתמה מלאכתה של האורזת, שילם האדון חשבונו לקופאית, נטל את העגלה, והפטיר: "הכול כאן כל כך אטי, עוד מעט שבת, אנשים לא מבינים?!"

קל להן, לעיניי, לעמוד על המוטל עליהן מתוך כישלונם של אחרים, וכיוון שנחמץ לבי לנוכח התעלמותו ממנה, נתתי דעתי עליה.

¹ הדפים, כולל ההארות והשאלות בתחילתם וואו בסופם, בעריכת יונה גודמן.

² ישעיהו א, כא-כז.

היא הייתה אישה נמוכת קומה. מהמבט ניכר שהיא עולה יחסית חדשה. והיא הייתה הרה, מאד הרה... לבושה בסרביל עבודה שעליו חקוק שם מקום עבודתה, ו"לשירותך תמיד" בכתב עגול על סרבלה. מטפחת לבנה מהודקת על ראשה, כמו עונה במקומה לבעל הקמח: "האישה שלראשה אני הדוקה, יודעת היטב כי השבת בפתח, וטוב היה לה להתכונן לבואה בביתה. אך יודע אתה, אם אין קמח, אין... ופיות זעירים ממתנינים בביתה".

איני מן האנשים הרגילים בכך, אך הפעם, לאחר שארזה את אשר קניתי, תחבתי ידי לכיסי, והושטתי לה שטר שעלה בידי.

"סליחה, אדון", היא אמרה, "אני לא קופאית, אני פה בשביל לסדר עגלות. אדוני רוצה שאקח לו את העגלה למכונת?" "שילמתי לקופאית. זה עבורך, רק להגיד תודה על עזרתך".

אורו עיניה. היא אחזה בשטר, מיששה אותו בידיה נושאת אליי מבט נוסף כשואלת, "אדוני בטוח?" ואני עונה באותה שפה נטולת מילים: "לא ממש 'אדון', אבל בטוח".

נטלתי עמי את העגלה ופניי אל מגרש החניה, והיא בעקבותיי מבקשת שאניח לה לסייע לי, ואולי רוצה לומר דבר מה. "לא קשה לך העבודה כאן?" חיפשתי דרך לקשור שיחה. היא לא ענתה רק הנידה ראשה וחייכה כאומרת, "ואם קשה, מה תועיל אנחה?" "משלמים בסדר?" ניסיתי שנית, והיא בשלה, חיוך ושתיקה.

סידרנו את השקיות במכונת, הודיתי לה, ובכניסתי למכונת היא הושיטה לעברי שקית קטנה. בתוך השקית זוג משקפיים שקופים. "משקפי מל"ת", היא אמרה, למראה תמיהתי הוסיפה, "משהו בפסוקים, אני לא כל כך יודעת, אתה ודאי תדע."³ שנים הרבה חלפו מן היום ההוא, ויש בו, בזמן, מן תכונה שכזו, לתבל מציאות עם דמיון. איני יודע אם סיפור המשקפיים אמת היה, ומכל מקום מעשה שהיה כך היה.

אלמלא פגשתי בה, אותם בוודאי לא הייתי רואה. איני יודע אם המשקפיים הללו הם מציאות או פרי הדמיון, אך אני יודע כי היא אשר העניקה לי אותם. בעזרת המשקפיים לפתע ניתן להבחין בכולם, אפשר לראות את האנשים השקופים. משהרכבתי אותם פתאום הבחנתי בהם, במחתיים הקבלות בסופר; במאבטח הזקן; בשוטף הכלים הניצב מאחורי הקלעים במסעדה, שאינו זוכה לחיוכים ולתשרים; במטאטא הרחובות שעלה מחבר העמים, שבמהלך עבודתו עדיין חולפות נוסחאות במוחו, זכר לימים אחרים; בקשישה היושבת לבדה ופניה חרושי קמטים; ובתלמיד ההוא, הרגיל למדי, שאינו מבריק אך גם אינו מפריע, ושכל כך בנקל נעלם מעיניי. פתאום התאהבתי בהם, באנשי הצללים, באנשים המכונים בטעות 'פשוטים', ואלמלא הבחנתי בהם, הייתי מאבד עולם מלא.

הרהורים חינוכיים

דבריו של הרב ליאור חשובים, ומעוררים כל אחד לבדוק האם כבר רכש לעצמו את אותו זוג משקפיים. זאת בצד השאלה כיצד יחנך את תלמידיו לחבוש בעצמם משקפיים כה חשובים. באגב נציין, שאין הכרח לתת תשר ('טיפ'). אף אם נלמד את עצמנו לומר 'שלום' ו'תודה', 'בוקר טוב' ו'כל טוב': למאבטח ולקופאי, לנהג ולמנקה הרחובות: נעשה בזה חסדים גדולים. ברם, נותרה גם שאלה נוספת. המשקפיים המדוברים עלולים לעורר אותנו רק לתת צדקה, אך לא לפעול למען 'צדק חברתי'. הרי האישה עלולה להישאר שקופה ואומללה, עם משכורת רעב וללא זכויות, ואנו עלולים להישאר 'בעלי חסדים' עם הרגשה שאנו מלאי מצוות כרימון. חתירה אחר 'צדק חברתי' מחייבת אותנו לא להשאיר במקומה ובמצבה, תוך מתן צדקה, אלא להתגייס ולפעול כדי לשנות את המציאות עצמה. אותם משקפיים יכולים לעורר אותנו רק לתת צדקה (ולהשאיר באומללותה) או יכולים הם לעורר אותנו לפעול לתיקון המציאות כולה. אך זה כבר לא תלוי במשקפיים אלא בעיניים המתבוננות. ובעיקר בלב.

ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי "בעין חינוכית". נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il.

³ "מבשרך לא תתעלם" (ישעיה נח, ז).